

PEHLİVANLI AŞİRETİ BEYİ HÂLİD'İN İSYANI

Mücteba İlgürel

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti, içte isyân ve ihtilâllerle uğraşırken dışta da büyük devletlerle çarpışıyor, topraklarını muhafaza etmeğe çalışıyordu. Bilhassa II. Mahmud devri bu bakımdan ayrı bir önem taşımaktadır. 1821 de Mora ihtilâli ve bir Yunan devleti kurma teşebbüsleri, 1826 da Yeniçeri ocağı'nın kaldırılması, 1827 de Navarin olayı ve 1822-1829 Osmanlı-Rus savaşı ilk nazarda göze çarpan olaylardır. Pek kısa zamanda, devletin bu gibi gailelerle uğraşması, onun içte ve dışta büyük sarsıntılara uğramasına sebep olmuştu. En başta devletin mâlî bünyesi sarsılmıştı. Bu hâl, hükümetin, fakir Anadolu halkından daha fazla vergi, asker ve yiyecek taleplerinin artması demekti. Voyvoda ve mütesellimler, talepleri karşılayamayan halka, baskı yapmaya başlamışlardı. Ayrıca Yeniçeri ocağı'nın kaldırılması, Anadolu'da bir takım işsiz-güçsüz kimselerin çoğalmasına sebep olmuştu. Bütün bunlar halkın hükümete karşı olan itimat ve güvenini sarstı. Çeşitli islahat hareketlerinin halk üzerindeki hoşnutsuzluğunu da ilâve edersek Anadolu'da yer yer isyan ve ihtilâllerin çıkış sebeplerini daha iyi anlamış oluruz. Halk bu hareketleri bir kurtarıcı gibi karşılıyor, âsilere şehirlerin kapılarını açtığı gibi icabında isyâna da katılıyordu. Bu kısa devre içinde Anadolu'da çıkan belli başlı isyânlardan Rize ve Hopa taraflarında Tuzcu-oğulları isyânı¹; Kastamonu'da Tahmisci-oğlu vak'ası²; ve Aydın'da Atçalı Kel Mehmed isyanı³; bütün bunlar halkın ızdırabını dile getiren hareketlerdi. Yazımıza konu

¹ Münir Aktepe, *Tuzcu-oğulları İsyânı, Tarih Dergisi*, c. III, sayı 5-6, İstanbul 1953. s. 21-52.

² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kastamonu'da Tahmisci-oğlu vak'ası, Tarih Seminer Dergisi*, 1/2, İstanbul 1937.

³ Çağatay Uluçay, *Atçalı Kel Mehmed İsyânı, İstanbul 1968.*

teşkil eden şâki Hâlid hakkında malûmat arşiv vesikalarından toplanmıştır. Devrin kroniği Lûtfî Tarihî'nde, aynı yıl ve aynı aylarda vuku'a gelen Tahmisci-oğlu isyânı hakkında bilgi olmasına rağmen, Hâlid hakkında yoktur. Bu bakımdan, işleyeceğimiz konu tamamen vesikalara dayanan orijinal bir çalışma niteliğinde olacaktır. Ancak, şunu da belirtmek icabeder ki köklü sebepleri bulunan ve nazik bir devrede devleti uğraştıran bu isyândan takriben bir sahifede bahsedilmektedir. Ayrıca, devletin başlıca yayın organı Takvim-i vekâyi'de ise Hâlid hakkında hiç bir bilgiye tesâdüf edilmiyor. Bu konuda şimdilik Hatt-ı hümâyûn'lardan istifade edilmiş bulunmaktadır.

Hâlid'in menşei ve firarı :

Hâlid Bozok sancağı'nda Pehlivanlı aşireti beyi bulunmakta iken, bin keseden ziyâde parayı zimmetine geçirdiği için aşiret halkının şikâyetine uğramıştı. Suçlu aşiret beyi, bu sırada Bozok sancağı mutasarrıfı olan Sâlih Paşa tarafından yakalamp hapse atılmıştı. Bir yolunu bularak Hicaz'a firar eden Hâlid, bir müddet sonra Şam'a gelmiş ve burada uzun müddet kalmıştı. Hâlid, Mehmet Ali Paşa isyânı çıkıp Haziran 1832 de Şam'ın İbrahim Paşa tarafından zabtında Şam'da bulunuyordu. Onun, işte burada İbrahim Paşa ile yakından temasta bulunduğu muhakkaktır. Nitekim kısa zaman sonra aşiretine avdet edip fesad çıkardığını görüyoruz. Bunun üzerine Kastamonu'ya sürgüne gönderilmiş ise de Konya taraflarına firar etmiştir. Bu hususta 1248 tarihli bir telhiste şunlar kayıtlı bulunmaktadır.

"Şevketlü kerâmetlü mehâbetlü kudretlü velî-ni'metim Efendim:

Bundan akdem Gümrükcü Osman Paşa ve Bahr-i sefid boğazı muhafızı Salih Paşa kullarının Bozok sancağı mutasarrıflıkları hengâmında Pehlivanlı aşireti beyi olup ol vakit ahâlî-i aşiretin bu tarafa vâki' olan iştika ve istihâmlarına mebnî mahallinde muhasebesi bi'r-rüye zimmetinde bin keseden mütecâviz hukûk-ı fukarâ tebeyyün ederek li'ecli't-tahsil müşârün-ileyh Sâlih Paşa'nın mahbesinde iken ber-takrib cânib-i Hicâz'a firâr ve ba'dehu Şam-ı şerife vürüd ile müddet-i medide orada tevakkuf ve firâr eden Hâlid Bey nâm şahs-ı defnin geçenlerde yine aşiret-i merkûme derûnuna duhâl ile envâ' fesâdâta ictirâ eylediği mahallinde darb-hâne-i âmireleri tarafına inhâ olunduğuna mebnî Kastamonu'ya nefy

ü iclâsı zımnında fermân-ı âlî ve mübâşir gönderilüp merkûm dahi Konya tarafına firâren gelmiş olması cihetiyle Silistre vâlisine Mehmed Paşa kulları merkûmun lâf ü güzâfına aldanarak işe yarar zanniyle bi't-tevkif afv ü itlâkı ve aşiret-i merkûme beyliğinin ana inâlesi husûslarını iltimâs eylediğinden sadrıazamları bendelerinin der-i sa'âdetlerinde buldukları esnâda Rauf Paşa bendeleri cânibinde keyfiyet bu tarafa yazılmış ise de merkûmun mişvâr-ı habâset-âsârı ma'lûm ve mücerreb olduğundan sadrıazamları müşârün-ileyh bendelerinin Ordu-yi hümâyûnlarına vusûllerine kadar merkûmun Şehâ İbrahim Paşa ma'iyetine me'mûriyeti takarrür sebebiyle orada oyalandırılması sûreti makâm-ı sadâretten müşârün-ileyhimâ Ra'uf Paşa ve Mehmed Paşa kullarına yazılmış ve merkûm Hâlid Bey'e dahi ba'zı kelimât-ı ca'liyeyi mutazammın kâğıtlar gönderilmiş idi. Meğer merkûm Ordu-yi hümâyûnlarının Konya'dan Akşehir'e çekilmesi evânında İbrahim le'îmi tarafına savuşup başına ba'zı eşhâs-ı rezîle cem'iyle...⁴

Hâlid'in, bundan sonra, Konya'da bulunan Mehmed Paşa ve Ra'uf Paşa'ların yanlarına geldiği anlaşılıyor. Önce, Hâlid'in sözlerine aldanan paşalar, merkezin ikazı üzerine onu elde tutamazlar, ordunun nakli sırasında kaçırmışlardır.

İbrahim Paşa'nın Anadolu'ya girişi :

İbrahim Paşa kumandasındaki Mısır ordusu Suriye'yi kolaylıkla ele geçirdikten sonra, Temmuz 1832 de Belen (Beylan)' de Hüseyin Paşa kuvvetlerini mağlub etmişti. Bu suretle Adana, Maraş ve Urfa tarafları İbrahim Paşa'nın kontrolüne girdi. Mısır ordusu Konya'ya doğru ilerledi. Şehir ve civarı kolayca teslim oldu. Esasen halk onu bir dost ve bir kurtarıcı olarak karşılıyordu. İbrahim'in sistemli bir şekilde yaptırdığı propaganda, Anadolu halkını hükümet merkezinden ayırmıştı. Anadolu'nun diğer taraflarını da kendisine tâbi kılmak isteyen İbrahim Paşa, Çankırı ve Bozok mütesellimliklerini, Yeniil voyvodalığını Hâlid'e vermiş o da faaliyete geçerek etrâfa buyrulduklar göndermeğe başlamıştı. İşte bu sırada Kastamonu ve civarında Tahmisci-oğlu Hacı Mustafa ve kardeşi faaliyete geçmişlerdi. Tahmisci-oğlu isyanı ile Hâlid'in isyanı arasında büyük bir benzerlik olup her ikisi de Mehmed Ali Paşa ve oğlunun gayelerine hizmet etmektedir. Nitekim Tahmisci

⁴ Telhîs, Hat. hüm. tas., Nr. 19991, Baş. bak. Arş.

oğlu Hacı Mustafa ve biraderi Kôr Hacı Ahmed devletin takibatına uğradıkları için Mısır'a kaçmışlar ve orada iken teşvik görmüşlerdi. İbrahim Paşa Anadolu'da devlet merkezine ilerlerken ordusunun ulaşamadığı yerlerde bu çeşit vasıtalarla isyan ve ihtilâller çıkarıyordu.

İsyânın gelişmesi ve devletin tedbirleri :

Devlet bu isyanı bastırmak üzere Kayseri mutasarrıfı Osman Hayri Bey ile Bozok mütesellimi Şâkir Bey'i tayin etmişti. Bu arada Trabzon ve Sivas vâlisi Seyyid Osman Paşa Konya civarında ki Osmanlı ordusu'na iltihak etmek üzere Kayseri'de bulunmaktadı. Halbuki isyan hareketleri dolayısıyla bu civarda durum karışıktır. Osman Paşa, Konya civarında ordusu başında bulunan Sadrıazam Reşid Mehmed Paşanın davetine uyarak Kayseri'den ayrılmanın hatalı olacağını merkeze şöyle bildirmektedir. "... eşkiyây-i mezkûrenin tard u tenkilleri zımnında mûmâ-ileyhimâ paşalar bendelerinin me'mûriyetlerinden bahisle anlar taraf taraf havene-i merkûmeyi söküüp ilerüye gitmedikçe abd-i müsted'ilerinin Kayseri'den hareketi bir güne uymayacağı ve Kayseri ahâlisinin ise mücerreb olan tabi'at-i redieleri iktizâsınca içlerinde kendülere gâlip asker bulunmadığı sûrette merkûz-i tabi'atleri olan hiyaneti kuvveden fi'ile getürecekleri husûslarına dâir mehâzir-i sâireye mütedâir hâkipây-i hazret-i serdâr-ı ekremiye mahsûs tahrîr ve tesyîr olunmuş...⁵. Buna rağmen sadrıazamdan ikinci bir emir-nâme alan Seyyid Osman Paşa, Niğde ve Bor taraflarına doğru yola çıktı. İncesu mevkiine varıldığı zaman Hâlid gibi isyan etmiş bulunan Bereketli Ahmet Kethüda⁶'nın kuvvetleri ile karşılaşmış, yapılan muharebede mağlub ve esir olarak kuvvetleri dağılmıştır.

Yozgad'ın âsilerden kurtarılması :

Bozok sancağı'nın mühim bir kısmını ele geçiren şâki Halid'in adamları bir gece Yozgad'a girmiş ve Halid'in tayiniyle Aksaraylı Hacı Bekir nâmında biri şehre mütesellim olmuştu⁷. Nitekim Seyyid Osman Paşa'nın 4 Ocak 1833 (11 Şa'ban 1248) tarihli kâi-

⁵ Kâime, Hat. hüm. tas., Nr. 20142, Baş. bak. Arş.

⁶ Bu şâki üzerine daha önce sâbık Cerde başbuğu Osman Paşa gönderilmiş ise de onun takibinden kurtulmuştur. bk. Kâime, Hat. hüm. tas., Nr. 20142, Aynı yer.

⁷ Tahrîrat, Hat. hüm. tas., Nr. 39746/F. ve İ, Baş. bak. Arş.

mesinde çşkıyanın şehre nasıl girdiği açıklanmaktadır. "...Şaki-merkûm ber-takrîb tarafından bir mütesellim nasb ederek vâfir asker ile Yozgad'a göndermiş ve vücûh ve ahâlisi dahi haveneye meyl ü rağbet ile habîsi derûn-ı şehre almış oldukları mûmâ-ileyh Şâkir Bey tarafına lede'l-ihbâr..."⁸. Osman Paşa'nın şu kâimesi de Halid'in etrafa nasıl dehşet saçtığını açıkça belirtmektedir. "...Mu-kaddemce hâkipay-i rahîmânelerine arz u inhâ olunduğu vechile havene-i Misriyeden Pehlivanlı Hâlid nâm şaki bu havâliye ilkây-i şerâre-i fesâd eylediğinden başka başına bir takım eşkiyâ cem' ederek Gümüş-kâne (كمانه) ma'deni ve Pehlivanlı aşireti ve Bozok sancağı'nın ekser mahallerini istilâ ile Yozgad kasabası civarına geldiği ve Bozok mütesellimi Şâkir Bey bendelerine vâfir asker irsâliyle şaki-i merkûmun tard u teb'idine dikkat olunduğu ve muahharen dahi Kayseri mutasarrıfı Osman Hayri Paşa bendeleri dahi asâkir ve top ve mûhimmât ile..."⁹.

Bu sûretle hareket eden Şâkir Bey Yozgad civarına gelmiş ve muhasaraya başlamıştır. Bu arada mutasarrıf Osman Hayri Paşa'nın takviye kuvvetleri ile gelişi neticeye daha çabuk varılmasını temin etmiş ve bir müddet sonra mütesellim ve askerî perişan olarak dağılmışlardır.

Mehmed Ali Paşa ve oğlunun tahrirleri :

Bu arada devlet, âsiler tarafını tutan halkın affedileceğini ancak onlara uymamalarını bildirir kâğıtlar yayınlıyordu¹⁰. Buna mukabil olarak İbrahim Paşa da bir takım "evrâk-ı kâzibeler," le halkı aldatmaya devam ediyordu. Bu arada Mehmed Ali Paşa, büyük devletler nezdinde Osmanlı devleti'ni protesto edip, şöyle tehdit ediyordu. "...Asâkir-i Misriye bu kadar ileri gidüp Sadriazam hazretleri¹¹ elde olmak ve Rumeli'de oğlum ve âdemlerim bulun-

⁸ Kâime, Hat. hüm. tas., Nr. 39746/G, Baş. bak. Arş.

⁹ Kâime, Hat. hüm. tas., Nr. 39746/G, " " " "

¹⁰ Trabzon ve Sivas vâlisî Osman Paşa'nın kâimesinde "... taraf-ı çâkeriye muğâyeret ve muhâlefete cesaret edenler ve celb ve te'lif kabûl eylemeyenler haklarında ne güne mu'âmele olunmak icâb edeceği taraf-ı eşref-i hazret-i sadâret-penâhîden istizân olunmuş ve ol vechile muhâlefete cesaret eden kasabât ve kurûdan her hangisi olur ise üç def'a vesâyâ ve tenbîhât: hâvi ve re'y-i amân muhtevi kâğıtlar irsâliyle kabûl ederler ise febihâ kusûrları afv ile mu'âmele olunmak ve inâd ve isrârda buluncular ise darben ve cebren zabt ve tesbir olunarak ..." denilmektedir. Kâime, Hat. hüm. tas., Nr. 20112, aynı yer.

¹¹ Sadriazam Reşid Mehmed Paşa, Konya ovasında İbrahim Paşa'nın ordusu

mak cihetiyle bi'l-cümle Rumeli ahâlisini ve arnavudları ve boşnakları dahi ayaklandırmak kabil iken askerimi tevkife sûreti rızâ..."¹². Yine bu cümleden olarak Fransa elçisi Baron Roussin¹³'in mektubuna cevap veren Mehmed Ali Paşa, "...Zabtettiğim yerleri temellük etmeme hangi hakla mâni' olmak istiyorsunuz?... Türkiye'de daha büyük hâdiseler yaratabilmek için Rumeli ve Anadolu ahâlisini tahrik etmem kifâyet eder..."¹⁴ demektedir.

Her türlü hileyi kendisine şiar edinmiş olan İbrahim Paşa Konya'nın düşmesinden sonra adamlarından Mehmed Ağa'yı İzmir'e göndermiş ve Mısır vâlisî hesabına resmî daireleri işgal ettirmiş idi¹⁵. Bu haber Bâb-ı âli'yi dehşete düşüren olaylardan biri olmuştu. Bütün fırsatları değerlendirmeyi pek iyi bilen Mehmed Ali Paşa ve oğlu, Tuzcu oğulları isyanını da körüklemişler onlara yardımda bulunmuşlardır¹⁶. Bu arada isyân hâlinde olan İskodralı Mustafa Paşa'ya da dostane mektuplar yazıp onu tahrik ettikleri devlet tarafından anlaşılmıştı¹⁷.

Ürgüb'ün âsilerden kurtarılması :

Ürgüb de, Hâlid'i ve Mısır tanyan şehirler arasında bulunmakta idi. Bizzat Seyyid Osman Paşa'nın kuşattığı Ürgüb ona âit kâimede şöyle anlatılmaktadır. "... taraf-ı çâkeriye ruhsat ve istiklâliyet inâyet buyurulduğu şeref-vürûd eden emir-nâme-i sâmi-i hazret-i sadâret-penâhîde mukayyed olmağla şurada burada bulunan kurâ ahâlisi celb ve te'lif olunarak refte refte savb-ı maksûda gidilmekte iken reh-i râstımızda vâki' Ürgüb kasabası ahâlisi

ile Aralık 1833 de karşılaştığı sırada havanın sisli olması dolayısıyla yolunu şaşır-mış kendisi esir ordusu mağlub olmuştu.

¹² Mehmed Ali Paşa'ya gönderilmiş bulunan Top-hâne müşiri Halil Paşa ile Âmedi-i dîvân-ı hümâyûn Reşid Bey'in onun ile mülâkatdan sonra Bâb-ı âli'ye takdim ettikleri müşterek tahrirâtın, Ali Fuad, *Mısır valisi Mehmed Ali Paşa 19-26*, Nr. 1, T.O.E.M., s. 93.

¹³ Fransa'nın İstanbul elçisi Baron Roussin fevkalâde selâhiyet ile Türkiye'ye gelmiş idi.

¹⁴ Şişasi Altundağ, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanı Mısır meselesi, 1831-1841*, I. kısım, Ankara 1945, s. 125.

¹⁵ Kâmil Paşa, *Tarih-i şîvâsi*, İstanbul 1827, c. III, s. 141; Yorga, *Osmanlı Tarihi* (trc. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1948, c. V, s. 373.

¹⁶ Münir Aktepe, *Ağni eser*, s. 47.

¹⁷ Kâmil Paşa, *Ağni eser*, s. 122; M. Cavid Baysun, *Mustafa Paşa (İskodralı) maddesi*, İ. A.

dahi havene-i Misriye metbû'larından olduklarından ve mahalli ise sa'b ve sengistan olup ahâlisi dahi kesret ve vefret üzere bulduklarından evvel-emirde vesâyâ ve tenbîhâtü mübeyyin ve ol taraflara varılacağını mutazammın yazılıp gönderilmiş olan buyruldu muza adem-i isgâ ile me'mûrlarımızı darben ve cebren tard u def'e mütecâsir oldukları haberi sayb-ı âcizâneme bi'l-vürûd def'aten dahi vesâyây-i lâzime ve emniyet-i mukteziyeyi mübeyyin buyruldu gönderilmiş ve kezâlik inad ve isrâra sâlik olarak ceffe'l-kalem cevâb vermiş olduklarından ve irade-i aliyye-i vekâlet-penâhi iktizasınca üç def'ada dahi bu güne mu'âmelede bulduklarından متوكلا على الله تعالى kasaba-i mezbûrun üzerine varılıp bu def'a dahi ihâfe sûretine teşebbüs olunarak şâyed söz kabûl ederler mülâhazalarında iken kasaba-i mezbûrun hâricinde yaptıkları tâbye ve meterislerden lüfenk endâhtesine mütecâsir oldukları reye'l-ayn müşâhede olunup artık icrây-i me'mûriyyet sıraları gelmiş olduğundan ma'iyet-i âcizide me'mûr olan asâkire taraf taraf ruhsat verilerek bir uğurdam muhârebeye mübâşeret ve çeyrek sâ'at mukâvemete tâb-âver olamayarak darben ve cebren kasaba-i mezbûre duhûl ile zabt u teshîr ve ahâlisinden dahi elli-altmış nefer mikdârı tuğme-i şemşir ve iki yüzden mütecâvizi ahz ve derzen-cir olunmuş...¹⁸

Görülüyor ki şehir halkına ihânetten vazgeçmesi için müteaddid kereler fırsat verilmiş fakat bir netice alınamamıştır. Kısa bir muhasaradan sonra şehre girilmiş bir mikdar eşkıya ve şehir halkı kılıçtan geçirilmiştir. Mühim bir kısım eşkıyanın da firar ettiği görülmektedir.

Nevşehir'in âsilerden kurtarılması :

Hâlid son olarak, Nevşehir'de mukavemete karar vermiş olup ordunun yolunu kesmek için şehirden iki saat mesafede müstahkem bir mevki olan Üçhisar'a üç-dört bin eşkıya sevketmişti. Ancak âsilerin burada da mağlub oldukları görülüyor. "...Nevşehir kasabasında olan Hâlid nâm şakinin tard u tenkîli husûsuna mübâşeret olunmak üzere Ürgüb'den hareket ve Avanos (اغوانوس) karyesine azîmet olundukda şaki-i merkûm dahi uğurumuzu sedd ü bend etmek fikr-i bâtilisiyle Nevşehir'den iki sâ'at beruda vâki' sa'b ve

¹⁸ Kâime, Hat. hüm. tas., Nr. 20142, Aynı yer.

metin Üçhisar ta'bir olunur bir karye-i azimeye üç-dört bin nefer asker sevki eylemiş ise de bi'n-nefs çâkerleri Avanos karyesinden hareketle Üçhisar karyesinde olan eşkıyanın üzerine varılarak bi-avni'llah-i te'âlâ beş dakika mukâvemete tâb-âver olamayup bütün bütün firâren Nevşehir kasabasına giderek karye-i mezbûre orada dest-i teshîr olunup ferdâsı Nevşehir'e gidilmek tedbîrinde iken mâh-ı Şa'ban-ı şerifin en beşinci gecesi sâ'at yedide merkûm Hâlid nâm şaki asker-i mel'ânet-peykeriyle firâren Aksaray taraflarına gitdüğü haberi Nevşehir ahâlisi tarafından bâ-arz-ı hâl inhâ ve re'y ü âmân temennâsiyle kasaba-i mezbûreye duhûlümüz istidâ olunmuş olduğundan ale's-sabâh kasaba-i mezbûreye duhûl-i âcizâ nem mukadder olarak...¹⁹ Artık mukavemete cesaret edemeyen Hâlid ve maiyeti son çareyi kaçmakta bularak 8 Ocak 1833 (15 Şa'ban 1248) gecesi Nevşehir'i terk ediyorlar. Osman Paşa ertesi sabah şehre mücadelesiz giriyor.

Niğde'nin âsilerden kurtarılması :

Bu arada, Niğde'nin de eşkıya elinden kurtarıldığı haberi gelmiş bulunmaktadır. Niğde mütesellimi Mehmed Ağa bir mikdar kuvvet ile Kayseri'den hareket etmiş, Niğde'ye geldikte halkın tepkisi ile karşılaşmıştı. Nitekim, Mehmed Ağa'dan naklen Trabzon ve Sivas vâlisi Osman Paşa'nın takririnde şöyle denilmektedir.

"...Asâkire vâfir vakt muhârebeye ruhsat verilmeyerek şâyed söz kabûl ederler mülâhazasıyla habere intizâr olunmuş ise de kasaba-i mezbûr üç binden mütecâviz hânedan ibaret olup gâyet sa'b ve sengistân mahal olmak cihetiyle ahâlisi yerlerinde metânete ve kendülerinin kesret ve cem'iyetine mağrûren kasaba-i mezbûre dâiren-mâdâr tâbye ve hendek ve meterisler inşasıyla istihkâmât verilmiş olduğundan çeyrek sâ'at tâb-âver olamayup tâbye ve hendeklerden bozulup asıl kasabaya doğru firar ederek askerimiz kasabaya dâhil eşkıyâdan kırk-elli neferi hengâm-ı muhârebeye katl ü i'dâm...²⁰ Mehmet Ağa'nın şehre taarruzu ile eşkıya kırk-elli kadar ölü vererek ve bu arada Nevşehir'in de ele geçmesiyle Hâlid'in sonu gelmiş bulunuyordu.

¹⁹ Kâime, Hat. hüm. tas., Nr. 20142, Aynı yer

²⁰ Takrir, Hat. hüm. tas., Nr. 39746/M, Baş. bk. Arş.

Hâlid'in diğer faaliyetleri :

İbrahim Paşa'nın himayesine sığınarak halkı isyâna teşvik eden, şehirleri zabteden Hâlid, kuvvetinin yetişemediği yerlere de tehdit mektupları yazarak gözdağı vermek istiyordu. Bunlardan biri de Çankırı mütesellimi yerine vekil olan Elhac Mehmed Ağa'nın yazdığı mektuptur ki biz bunu mütesellimin 12 Şubat 1833 (21 Ramazan 1248) tarihli ve Viranşehir mütesellimi Hüseyin Ağa'ya yazdığı arizasından öğreniyoruz²¹. Mütesellim, Hâlid tarafından gönderilen mektuplarda tehdit edildiğini ve "... Çankırı sancağı İbrahim Paşa tarafından uhdeye ihâle olundu..."²², diyerek tazyikte bulunulduğunu beyan ediyor. Bu sırada Tahmisci-oğlu isyanı için Çankırı ve civarından asker sevk olunacağı mütesellim vekili tarafından duyulmuş olmalı ki Hâlid tehlikesinden dolayı endişelerini belirtiyor.

Hâlid'in sonu :

Aksaray cihetine firar ettikten sonra yine bazı teşebbüslerde bulunan Hâlid'in, artık mevcut kuvvetleri ile isyâna devam edemeyeceği muhakkaktı. Esasen halk da bir âsinin peşinden gitmenin macera olduğunu anlamıştı. Üstelik Mayıs 1833 de Kütahya antlaşması imzalanmış olup Mısır ordusunun Anadolu'yu terk etmesi kararlaştırılmıştı. İsyân hareketlerinin tavsamasına bir sebep de Kütahya antlaşması maddelerinden birinin, isyân etmiş olan Anadolu halkı için aff-ı umûmî çıkarılması idi²².

Bundan sonra Hâlid hakkında bir malumata tesadüf edilmiyor. Aksaray'dan İbrahim Paşa'nın yanına gittiği muhtemeldir. Oradan da Mısır'a gitmiş olması tahmin edilebilir. Nitekim, aynı tahmin Tahmisci-oğlu hakkında da vâridir.

Netice olarak şunu diyebiliriz ki; geniş toprakları içinde muhtelif ufusları barındıran ve bunların istiklal için ayaklanmalarına

göğüs geren Osmanlı Devleti, bir de kendi iç bünyesindeki huzursuzluklarla mücadele etmek mecburiyetinde kalmıştı. Öyle bir an gelmişti ki, devlet yabancı bir ordu ile mücadele ederken ona taraftar olan kendi vatandaşı ile de çarpışmak zorunda kalmıştı. Bu sûretle halkın ızdırabına sebep olan âmiller su yüzüne çıkmış ve çarelerini araştırmak az çok mümkün olmuştu. Ancak, İL Mah-mud gibi islahatçı bir padişahın getirdiği yenilikler istenilen neticeye varamamış veya tatbiki gecikmişti.

²¹ Arıza, Hat. hüm. tas. ,Nr. 48018/D, Baş. bak. Arş. Çankırı mütesellimi Hacı Ömer Ağa, mütereddit bir şahıs olup Hâlid'den korktuğu için onunla mülâkat arzusunun izhar etmiş, daha sonra bu arzusundan vazgeçmiş olmasına rağmen azli uygun görülerek yerine Elhac Mehmed Ağa vekil tayin edilmiştir. Ayrıca Çankırı, Viranşehir mütesellimi Hüseyin Ağa'nın uhdesine verilmiştir (Bu hususta bk. Uzuncarğılı, aynı eser, "buyrultu suretleri", B: s. 148, dip not.2).

²² Ahmed Lâtîf Efendi, *Tarih-i Lâtîf*, İstanbul 1290-1328, c. IV, s. 89.